

Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Michaely Lemeškinové Život a dílo A. D. Grigorjeva. FF UK, Praha 2012.

Studium činnosti ruské emigrace v meziválečném Československu patří od roku 1989 k důležitým tématům, jimž věnuje pozornost filologicky i historicky orientovaná rusistika a slavistika. Postupně se daří mapovat jednotlivé oblasti, v nichž se ruská (ale také ukrajinská a běloruská emigrace z carského Ruska) uplatnila. Vedle jiných témat tvoří jeden z hlavních pilířů tohoto výzkumu jednotlivé oblasti filologických disciplín, neboť se zde výrazným způsobem projevuje přínos ruské poříjnové emigrace pro rozvoj lingvistiky a literární vědy v meziválečné ČSR. V uplynulém dvacetiletí byly postupně popsány jednotlivé archivní fondy v Česku a na Slovensku, které přímo či nepřímo souvisejí s ruskou emigrací ve sledovaném období. Tato skutečnost již umožňuje lepší orientaci v dané problematice, přihlédneme-li k faktu, že řadě osobností a institucí byly věnovány samostatné studie či monografické práce. I přes tuto skutečnost je i nadále ještě možné zaměřit se na zhodnocení vědecké činnosti badatelů, jimž dosud historiografové slavistických studií nevěnovali pozornost. K těmto vědcům patří bezpochyby také osobnost A. D. Grigorjeva, jehož životu a dílu je věnována překládaná disertační práce.

Zpracování života a díla A. D. Grigorjeva představuje bezpochyby výzvu, která může zaplnit výraznou mezeru české i ruské slavistiky. Na počátku lze konstatovat, že zatímco postava A. D. Grigorjeva v ruské odborné literatuře téměř absentuje, v českém prostředí není zcela neznámou. To dokazuje fakt, že Grigorjevovy základní biografické údaje včetně většiny bibliografických údajů z let 1923-1945 (z doby jeho působení v emigraci), odkazů na hlavní práce dřívější a údaj o existenci rukopisné pozůstalost dotyčného v Archivu AV ČR, jsou obsaženy již v příručce *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník* (Praha 1972), ale i v další odborné literatuře české a slovenské. Naproti tomu v ruských příručkách o dějinách slavistiky údaje o tomto badateli zcela chybí, nebo se vyskytují jen formou odkazů (srv. Бернштейн, С. Б. /ed./, *Славяноведение в дореволюционной России. Биобиблиографический словарь*. Москва 1979). Podobně jeho osobě není věnována pozornost ani v nejnovějších dějinách ruské slavistiky (srv. Лаптева, Л. П., *История славяноведения в России в конце XIX – первой трети XX в.* Москва 2012). Teprve v uplynulém dvacetiletí se sporadicky objevilo několik článků o této osobnosti. Je však třeba si při této příležitosti klást otázku, co je příčinou tohoto opominutí v ruské slavistice. Tuto absenci však dle mého názoru nelze zjednodušeně interpretovat jako důsledek Grigorjevovy emigrace, jak to činí autorka předkládané disertace, ale je potřebné zvážit celkový přínos této osoby pro rozvoj celé slovanské a ruské filologie.

Disertační práce M. Lemeškinové je rozdělena do čtyř kapitol. První je věnována biografickým údajům a činnosti A. D. Grigorjeva v Rusku, druhá mapuje jeho činnost v Československu do autorovy smrti, třetí si klade za cíl zhodnotit metodologické postupy badatele a čtvrtá se pokouší zjistit jeho vědecký vliv na ruskou a českou filologii, případně ukázat další perspektivy, které toto studium poskytlo. Součástí disertační práce je také příloha, kde je přetištěn autorův životopis, který Grigorjev doplnil bibliografií svých hlavních prací, ukázkou dosud nepublikovaného rukopisu o dějinách západních a východních Slovanů, Grigorjevova zpráva o výsledcích výzkumu, na který přispěl Slovanský ústav (bez údaje o tom, zda byl daný text publikován), Grigorjevovu nepublikovanou přednášku, věnovanou rozboru byliny o Michailu Potykově, a dopis J. Máchalovi, v němž žádá pomoc a podporu při vydání posledního svazku sebraných bylin.

V práci o životě a díle vědce dle mého názoru chybí také důležitá pasáž, tj. ověřená a úplná bibliografie A. D. Grigorjeva. V soupisu odborné literatury se vyskytuje pouze 16 položek autora, některé jen přejímané, s nedohledaným přesným bibliografickým údajem (srv. nepřesné údaje o článku za časopisu *Slavia*, kde je odkazováno pouze na separát). Částečně se

některé údaje vyskytují také ve výše zmíněné příloze č. 1, která má spíše dokumentární charakter o Grigorjevovi samotném. Domnívám se, že při disertační práci tohoto typu představuje důsledná bibliografická činnost zásadní podmínku, jež by měla předcházet vlastnímu hodnocení zkoumané osobnosti. V této situaci je čistě pozitivistický přístup více než žádoucí zvláště v situaci, kdy část bibliografických údajů byla již zkráceně publikována. V této souvislosti si ještě dovoluji jednu poznámku k rozporům mezi soupisem odborné literatury a vlastní prací. Na několika místech se totiž bohužel ukazuje, že autorka uvedenou odbornou literaturu neprostudovala dostatečně podrobně – byla-li citovaná literatura vůbec použita? – a neověřovala si údaje. Tím došlo zřejmě k tomu, že vypadla a v celé práci není nikde zmíněna jedna z důležitých knih, kterou Grigorjev napsal za svého pobytu v Československu, resp. v době svého působení na prešovském gymnáziu. (Grigorjev, A. D., *Kratkaja grammatika cerkovnoslavjanskogo jazyka*. Ladomírová 1938). Tato příručka sice není zmiňována v „Československých pracích“, ale není zcela neznámou, neboť ji cituje ve své knize L. Harbuľová (*Ladomírovské reminiscencie...* Prešov 2000). Tuto knihu doktorandka navíc uvádí v seznamu odborné literatury. V této souvislosti je dle mého názoru zarážející, že M. Lemeškinová nezná základní příručku o dějinách ruské emigrace na Slovensku od téže autorky (*Ruská emigrácia a Slovensko. /Pôsobenie ruskej pooktóbrovej emigrácie na Slovensku v rokoch 1919-1939/*. Prešov 2001), kde je také Grigorjevovi věnována pozornost včetně údajů o předmětech, které na vyučoval na prešovském gymnáziu. K další orientaci by jí jistě pomohly i dílčí studie podložené studiem archivních materiálů českých, slovenských i ruských; srv. např. články M. Ju. Dostaľ z časopisu *Slavjanovedenje*. Problémy tohoto typu lze najít i jinde. Např. relativně přesné údaje o Grigorjevově přednáškové činnosti v Užhorodě a v Praze, o nichž se dokonce zmiňoval ruský (nikoliv ale ukrajinský či rusínský) tisk, je možné získat z publikace L. Běloševské (*Kronika kulturního, vědeckého a společenského života ruské emigrace v Československé republice*. I. 1919-1929. Praha 2000; II. 1930-1939. Praha 2001 – srv. např. příspěvky v časopise *Русская земля*). Pracuje-li se s popsanými archivními fondy, je dle mého názoru povinností badatele uvést v odborné literatuře také bibliografický údaj o zpracovaném inventáři fondu (pro doplnění např. zkrácená citace: A. D. Grigorjev. *Inventář osobního fondu*. Zprac. Magdaléna Nováková. Praha 1986). Lze jen litovat, že doktorandka nepoužívala v práci věnované vědeckému zhodnocení badatele práce z dějin slavistiky (pro starší fázi např. dosud cenné Jagić, V., *История славянской филологии*. С-Пб 1910, reprint Moskva 2003; k české slavistice Kudělka, M. – Šimeček, Z. – Večerka, R., *Československá slavistika v letech 1918-1939*. Praha 1977; případně přehledové práce L. P. Laptěvové a jiných o ruské slavistice), neboť by lépe pochopila a odborně uchopila jak dílo samotného Grigorjeva, tak jeho předchůdců i současníků a vyhnula by se tak řadě zkreslení, nepochopení práce jednotlivých badatelů, ba i omylů, které doktorandčiny závěry v některých případech zbytečně poškozují; srv. „stálé působení s R. O. Jakobsona s N. S. Trubeckým na pražské akademické půdě“ (?), s. 44) nebo tvrzení, že Grigorjev přednesl na 3. mezinárodním sjezdu slavistů v Bělehradě v roce 1939 tři přednášky, což nebylo možné, protože tento sjezd se vůbec nekonal a pořadatelé vydali pouze teze ohlášených příspěvků. Někde se doktorandka nechává zřejmě ovlivnit dikcí poválečných sovětských příruček, např. označení emigrantských kruhů kolem Trubeckého, Durnova a Jakobsona jako „fašistických“ (s. 10 a totéž i s. 70), přestože ve zkoumané době (30. léta) byli ruští slavisté obviňováni v procesu zvaném „dělo slavistov“ z euroazijství.

V první kapitole (s. 17-61), věnované Grigorjevovu působení v Rusku do počátku 20. let, autorka v dílčích kapitolách popisuje jeho odbornou přípravu během studií na Moskevské univerzitě (zejm. u M. I. Sokolova) a postupné zapojování do vědeckých struktur (založení Moskevské dialektologické komise, jeho cesty po slovanských zemích, pedagogické působení na univerzitě ve Varšavě, Rostově na Donu či Tomsku. Některé pasáže jsou vhodné

prokládány archivními materiály. Jednotlivé podkapitoly jsou zpracovány různorodě. Je zde však několik částí, jež mohu přijmout jen s určitými výhradami; řada tvrzení by si vyžadovala další zpřesnění. Materiály předkládané M. Lemeškinovou sice dokumentují např. Grigorjevův podíl na založení Moskevské dialektologické komise, nicméně by bylo vhodné v této souvislosti explicitně zdůraznit, že šlo v podstatě o přínos čistě organizační, kdežto ostatní členové dané komise se výrazně zapojili do její činnosti v oblasti výzkumu, nemluvě o jednoznačném koncepčním vlivu N. Durnova na rozvoj celé ruské dialektologie. Pro mne nepřesvědčivě zní zmínka o tom, že Grigorjev mohl zanechat stopu na propojení Moskevského lingvistického kroužku s PLK, jak činí autorka na s. 44. Podobně bych hodnotil také tezi, že „způsob hloubkové archeografické analýzy prováděné M. I. Sokolovem bohužel není běžný ani dnes“, neboť ještě přísnější postupy byly běžně používány v minulosti (např. Jagícovy, Pogorelovovy či Brandtovy edice csl. památek), ale i v současnosti. Autorčino tvrzení by snad bylo možné vzdáleně připustit jen u některých edic folklorních textů, i když v této oblasti by se našly v dané době významné počiny; srv. rozsáhlá edice *Velikorusskije narodnyje pesni 1-7* (Sankt-Peterburg 1895-1907) pod redakcí A. I. Sobolevského. Beze všech pochyb Grigorjevovy edice archangelských bylin představují významný přínos pro ruskou a slovanskou filologii a folkloristiku, nicméně nelze říci, že by nějak výrazně převyšovaly zavedený standard. Dle mého názoru je dokonce s podivem, že se v těchto textech více neodrazila Grigorjevova činnost v dialektologické komisi. Z dalších míst, která v této kapitole považuji za problematická, je rozbor a výklad Grigorjevových názorů na vznik *Vyprávění o moudrém Akirovi* a jeho polemika s N. Durnovem. Teorii na původ tohoto textu je více, což je patrné i z tradičních lexikografických příruček starého písemnictví. Ve výkladech tohoto typu se ukazuje, že tato problematika je autorce tematicky vzdálená, což jí neumožňuje dostatečný nadhled nad zkoumaným problémem. V některých případech není v textu odkazováno na použité prameny, z něhož byly údaje v disertaci zcela evidentně přejímány. Např. řada informací o výzkumu a sběru archangelských bylin a některé údaje spojené s jejím vydáváním v ČSR se výrazně shodují s úvodními texty pražské části edice archangelských bylin z roku 1939 (srv. dokonce i výčty cest na s. 24). Podle mne jsou ve výkladech o Grigorjevových sběrech bylin nadbytečně uváděny pasáže o F. L. Čelakovském bez udání zdrojů – i zde by bylo vhodnější vyjít z dříve publikovaných a pečlivě zpracovaných studií Z. Urbana, L. Řeháčka a J. Petra, jež byly publikovány v souboru *Práce z dějin slavistiky XI* (Praha 1988), neboť při psaní těchto pasáží by byla doktorandka poučenější.

Druhá kapitola, líčící Grigorjevovy osudy v Československu, by jistě také snesla doplnění o řadu dostupných údajů; např. o N. Durnovovi, jemuž je zde částečně věnována pozornost. Není pravda, že důvodem návratu N. Durnova z ČSR do SSSR byla absence stálého místa (s. 69). Durnovo totiž emigroval bez rodiny v naději, že sovětské úřady jeho rodinu pustí za ním. Také zde by bylo ještě třeba dohledat některé důležité reálie meziválečného Československa, neboť řádnou profesuru mohl dostat cizinec pouze v případě, že přijal řádné občanství ČSR. V těchto intencích je nutné v podstatě přepracovat i doktorandčin nepřesný výklad o Ljackého profesuře ze s. 71. Podrobnější zpracování s širším dobovým kontextem (na základě relativně dostupné literatury) by si ještě zasloužilo Grigorjevovo zhodnocení užhorodského a prešovského působení; zajímavé je např. že Grigorjev působil na „československém“ gymnáziu v Prešově, kde vyučoval tyto předměty: ruský jazyk, ruskou literaturu, ruskou historii, světové dějiny, latinu, řečtinu a němčinu. Nepřesné údaje se objevují také u Grigorjevova pokusu nabídnout své přednášky řediteli Slovanskému ústavu v Praze L. Niederlovi. Problém byl v tom, že závěry posledních Grigorjevových výzkumů o starých dějinách Slovanů byly mimo realitu a daná instituce, stejně jako jakákoliv jiná si nemohla dovolit je zaštitit z důvodu odborné kompromitace zejména v období 2. poloviny 30. let 20. století. Podobně je třeba nahlížet i na Grigorjevovu

nabídku prezidentské kanceláři vydat jeho spisy. Tyto pasáže podle mne jen ukazují, že autorka disertace není příliš obeznána ani s polemikou mezi Čechy a Němci v daném období a publikacemi na toto téma.

Třetí kapitola, nazvaná „Metodologie A. D. Grigorjeva“(!), obsahuje z mého pohledu nepochopitelně pasáž s rozбором písně o Michailu Potykovovi a popisem Grigorjevova nepublikovaného textu na toto téma. Za zajímavé považují však seznámení s (naštěstí) nepublikovaným spisem *Западные и восточные славяне и их соседи в Средней и Восточной Европе в древнейшее время* (o něm již v předchozím odstavci), který by bezpochyby po vydání vedl ke Grigorjevově odborné likvidaci v dobové i současné slavistice. Při zařazení této kapitoly o rozboru Grigorjevem užívaných metod bych očekával lepší odbornou připravenost autorky na tak obtížný úkol. Podle mne by bylo vhodnější tuto kapitolu nezařadit, nebo ji nahradit jiným tématem.

Poslední, stručná kapitola zaměřená na zhodnocení Grigorjevova vědeckého vlivu představuje rámcově pojaté shrnutí, doplněné o některé materiály z pozůstalosti J. Máchala a J. Horáka, některé však přímo nesouvisejí s Grigorjevem, ale zabývají se spíše tendencemi poválečné folkloristiky sovětského typu. I zde by však bylo třeba upřesnění a lepší argumentační základu, zcela nadbytečná je např. na s. 135 citace dopisu B. Dejara J. Horákovi.

K jazykové podobě disertace musím konstatovat, že v delších souvětích mi text evokuje český podstročnik ruského originálu. Autorka navíc v některých případech z čerpané sekundární literatury přejímá dobovou dikci a výrazivo. U některých termínů si kladu současně otázku, zda jsou správně v češtině používány: srov. např. „princip textologické kritiky“ místo „princip textové kritiky“, některé chyby jsou dokonce zcela zbytečné: „vědecký kanón“ (s. 126) místo „vědecký kánon“ atd. Autorka všechna cizí příjmení na –o – snad pod ruským vlivem – zásadně nesklouňuje (Murko, Durnovo), někde se ovlivnění ruštinou projevuje v tom, že jsou ve fonetickém přepisu uváděna příjmení německého původu (např. s. 96: *Švarcenberg* místo *Schwarzenberg*). Velmi často se v práci opakují již uváděné informace, někde je dokonce využita shodná pasáž citovaného dokumentu (srv. např. s. 62 a s. 59-60).

Je však třeba konstatovat, že v některých dílčích údajích se M. Lemeškinové podařilo zpřesnit a upravit část informací z Grigorjevova života (např. jeho studium na gymnáziu v Bělé či jeho činnost v letech 1939-1945) a vysvětlit původ chyb starší literatury (srv. kap. 1.1.). Za užitečný považují popis rukopisného materiálu v Grigorjevově pozůstalosti Archivu AV ČR, dokonce se domnívám, že mu mohla být věnována podstatně větší pozornost, zvl. rozboru problematického rukopisného textu o západních a východních Slovanech, který se zachoval v pozůstalosti s přihlédnutím k dobovým znalostem, případně k současným trendům a postupům řešení.

Doktorandka si jistě dala práci s vyhledáním archivních fondů, to je na práci patrné a hodnotím tento postup kladně, bylo však třeba cenný materiál lépe zhodnotit a okomentovat. Vzhledem k vykonané heuristické práci a pro neotřelost tématu doporučuji práci k obhajobě, nicméně pro případné knižní vydání – několikrát avizované v disertaci – by bylo třeba text výrazně přepracovat a odstranit alespoň výše uvedené nedostatky.

Mgr. Václav Čermák, Ph.D.
Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.

a

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií
FF UK v Praze

V Praze 29. května 2012